

Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci (Muammer Esen, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019, 208 s.)

Rabia Aydın | ORCID: 0009-0006-1841-1942 | letahzen92@gmail.com

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Ehl-i sünnet Hz. Peygamber'in dini anlama ve uygulama şeklini takip edenler anlamında İslam dünyasında dini aslına uygun ve doğru bir şekilde yaşayanlar için kullanılan bir kavramdır. Müslümanların büyük çoğunluğunun benimsediği mezhep olması hasebiyle farklı türden oluşumları bünyesinde barındıran bu şemsiye kavrama bu oluşumların verdiği tanımlamalar da farklı farklı olmuştur. Kavram terkibi içerisinde bulunan "sünnet" kelimesine yüklenen anlamların farklılığı bu çeşitliliğin nedeni olarak görülebilir. Hak mezhep-bid'at mezhep ayırımında önemli bir rol oynayan Ehl-i sünnet kavramı kimi zaman mezhep taassubunun da etkisiyle kendilerinden farklı düşünenleri dışlamak için kullanılabilmiştir. Prof. Dr. Muammer Esen, "Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci" adlı eserinde, bu kavramın tarihsel süreç içerisinde nasıl ortaya çıktığına yer vermekle birlikte bu dışlayıcı anlamda kullanılmasını eleştirmiştir. Bu makalede inceleyeceğimiz eser, Ehl-i Sünnet kavramının ortaya çıkışının tarihi arka planına ve farklı tanımlamalarına ışık tutması açısından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Ehl-i Sünnet, Sünnet, Cemaat, Mezhep.

Atıf Bilgisi: Aydın, Rabia. "Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci". *Marifetname* 10/2 (Aralık 2023), 761-773.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1325623>

Geliş Tarihi	17.07.2023
Kabul Tarihi	25.09.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Rabia Aydın)
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Formation and Development Process of the Concept of Ahl as-Sunnah (Muammer Esen, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019, 208 s.)

Rabia Aydın | ORCID: 0009-0006-1841-1942 | letahzen92@gmail.com

Siirt University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Kalām and History of Islamic Sects, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

Ahl as-Sunnah is a concept used in the Islamic world for those who follow the Prophet's way of understanding and practicing religion and for those who live the religion in accordance with its originality and appropriately. Since it is the sect adopted by the majority of Muslims, this umbrella concept, which comprises different types of formations, has different definitions given by these formations. The difference in the meanings attributed to the word "sunnah" in the conceptual composition can be seen as the reason for this diversity. The concept of Ahl as-Sunnah, which plays an important role in distinguishing between true and heretical sects, can sometimes be used to exclude those who think differently from them, under the influence of sectarian bigotry. Professor Muammer Esen, in his work titled "The Formation and Development Process of the Concept of Ahl as-Sunnah", includes how this concept emerged in the historical process, but also criticizes its use in this exclusionary sense. The work we will examine in this article has an important place in terms of shedding light on the historical background of the emergence of the concept of Ahl as-Sunnah and its different definitions.

Keywords: Kalām, Ahl as-Sunnah, Sunnah, Community, Sect.

Citation: Aydın, Rabia. "The Formation and Development Process of the Concept of Ahl as-Sunnah". *Marifetname* 10/2 (December 2023), 761-773.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1325623>

Date of Submission	17.07.2023
Date of Acceptance	25.09.2023
Date of Publication	31.12.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Rabia Aydın)
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Complaints	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Grant Support	The author acknowledges that he received no external funding in support of this research.
Copyright & License	The author publishing with the journal retains the copyright to his work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci

(Muammer Esen, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019, 208 s.)

Ehl-i sünnet kavramı “Sünnet ehli”, “Sünnete mensub olanlar” gibi anlamlara gelip, genel olarak Hz. Peygamberin yolunu ve onun dini anlama ve uygulama biçimini takip edenleri ifade etmek için kullanılmaktadır.¹ Ehl-i sünnet kavramının ilk kullanımı hicri birinci asrın sonuna doğru olsa da bir mezhebin adı olarak mevcut şeklini hicri üçüncü asırda almıştır.² İnceleyeceğimiz kitapta da ele alındığı gibi kavram ilk ortaya çıktığı andan günümüze değin, farklı kesimler tarafından farklı tanımlarla sahiplenilmiştir. Bu ayırımda kavram terkinde bulunan “sünnet” kelimesine yüklenen anlamların farklılığı etkili olmuştur. Mezheplerin ve hatta kişilerin kendi görüşlerinin yansıması olan tanımlamalardaki farklılık Ehl-i sünnetin kurucu unsurlarını dahi dışarıda bırakacak tasniflerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.³ Mezhep taassubu ve doğrunun yegâne temsilcisi iddialarının etkisiyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de anlamı ve kimleri kapsadığı hala tartışmalara konu olan Ehl-i sünnet kavramının⁴ tam olarak anlaşılabilmesi için tarihsel sürecine yakından bakmak önem arz etmektedir. Biz de bu çalışmamızda bu konuyu bir bütün olarak ele almaya çalışın, Prof. Dr. Muammer Esen’in *Ehl-i Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişim Süreci* adlı eserini inceledik.

¹ Cemalettin Erdemci, *Kelam İlmine Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 55-56.

² Y. Şevki Yavuz, “Ehl-i Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/525-530.

³ Sıddık Korkmaz, “Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet Ve’l Cemaat”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3 (2005), 377-392.

⁴ Sönmez Kutlu, “Ehl-i Sünnet isimlendirmesinin değeri nedir? Böyle bir isim belirlenmemiş olsaydı yerine ne önerilebilirdi?”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 5/3 (2005), 428-439.

Eser, yazarın 1995'te tamamladığı doktora çalışmasından müteşekkil olup, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümü “İlk Dönem Siyasi Olayları ve Mezheplerin Oluşumu” ile “Emevî-Hâşimî Çekişmesi ve Câhilî Asabiyetçilik Sürecinde Siyasi-İtikadî Yapılanma” başlıklarından oluşmaktadır. Birinci bölüm; “Sünnet, Bid‘at ve Cemaat Kavramları Bağlamında Ehl-i Sünnet-Ehl-i Bid‘at İlişkisi”, ikinci bölüm; “Ehl-i Sünnet Kavramı” ve üçüncü bölüm; “Bir Mezhep Olarak ‘Ehl-i Sünnet’ ” adını taşımakta olup, eser sonuç bölümü ile tamamlanmaktadır.

Eserin giriş bölümünde Esen, İslam âleminde tarihsel süreç içerisinde meydana gelen ihtilaflara kronolojik olarak değinmiştir. Bu bağlamda ilk ihtilaf olarak, Hz. Peygamber’in vefatından önce meydana gelen “kırtas olayı”na yer verilmiştir. Ardından “Üsâme'nin ordusu” meselesi, Hz. Peygamber’in vefatı akabinde ortaya çıkan karışıklık, Hz. Peygamber’in nereye gömüleceği tartışmaları ve nihayet imâmet problemi ele alınmıştır. Müellif, bu ihtilaflardan en büyük ve hala tartışılan bir mesele olan imâmet meselesi üzerinde daha fazla durur. Sakîfe’de meydana gelen Hz. Peygamber’den sonra kimin halife olacağı ile ilgili tartışma, Hz. Ebû Bekir’in rivayet ettiği “İmamlar Kureyş’tendir” hadisinin de etkisiyle muhacir lehine sonuçlanmıştır. Halifenin Kureyş’ten olması gerektiği inancı, daha sonra Ehl-i sünnet, Şîa, Mürcie’nin çoğunluğu ve Mu‘tezile’den bazıları tarafından devam ettirilmiştir. Müellife göre imâmet konusundaki ihtilaflar, Hz. Ali-Muâviye mücadelesi ile değil Hz. Ebû Bekir’in halifelik seçimi döneminde başlamıştır. Esen’e göre imâmet meselesinde en demokratik görüşü, nesep ve kabile farkı gözetmeksizin bütün Müslümanların halife

olabileceğini savunan Hâricîler öne sürmüştür. Siyasi sahada başlayan tartışmalar zamanla mezhepleri ortaya çıkarıp itikadî zemine kaymıştır.

Esen, yine giriş bölümünde dört halifenin hilafete geçme şekillerinden sırayla bahsetmiş, Hz. Osman dönemindeki yanlış uygulamaların ihtilafları, ayrışmaları körüklediğine ve onun şehadetiyle beraber ihtilafların savaflara dönüştüğüne değinmiştir. Esen'e göre, Muâviye, Hz. Osman'ın şehit edilmesini bahane ederek, Hz. Ali'yle haksız bir mücadeleye girişmiştir. Hz. Ali ile Muâviye'nin şahsında gerçekleşen mücadele aslında câhiliyye döneminden itibaren süregelen Emevî-Hâşimî çekişmesinin bir parçasıdır. Yazara göre Cemel ve Sıffin savaflarına neden olan bu çekişme aynı zamanda itikadî mezheplerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu savaflarda ölen ve öldürenlerin durumunun sorgulanması büyük günah meselesini ortaya çıkarmış ve birçok mezhep bu konuda öne sürdüğü görüşe göre birbirinden ayrılmıştır. Ayrıca kader meselesi de yönetime geçen Emevîlerin benimsediği cebr anlayışına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. İşte itikadî mezheplerin oluşumu bu şekilde siyasi olaylar neticesinde aldıkları konuma göre şekillenmiştir. Ehl-i sünnet anlayışı da Havâric, Şîa gibi mezheplerden sonra ümmetin çoğunluğunu oluşturan mutedil grup olarak ortaya çıkmıştır.

Yazara göre Ehl-i sünnet kavramı tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar kazanmıştır. Bu kavrama Ehl-i sünneti oluşturan grupların verdiği anlamlar çeşitli olduğu gibi Ehl-i sünnet dışında görülen mezheplerin verdiği anlamlar da farklı farklıdır. Bu eserde Esen, bu kavramın ortaya çıkışını, nasıl anlam değişikliklerine uğradığını ve farklı Sünnî anlayışları ele almayı amaçlamıştır.

Yazar, birinci bölümde Ehl-i sünnet kavramının tam olarak anlaşılmasını sağlamak için kavram terkihi içinde bulunan sünnet ve cemaat kavramlarının anlamlarını vermiştir. Buna ek olarak bu bölümde sünnet kavramının karşıtı olarak kullanılan “bid‘at” kavramının anlamını konunun daha iyi anlaşılması amacıyla açıklamıştır. Sünnet kavramını açıklarken, bu kavramın bütün kullanım şekillerine yer vermeye çalışmıştır. Lügatteki manasını “adet”, “yol” olarak veren yazara göre bu âdet ve geleneğin sünnet olabilmesi için “orijinal, sürekli ve belli bir standarda oturmuş” olması gerekmektedir. Bu anlamdaki sünnet, iyi de kötü de olabilir.

İkinci başlıkta Kur‘ân’daki sünnet kavramı açıklanmıştır. Buna göre sünnet lafzı Kur‘ân’da “âdetullah” ve “önceki şeriatlar” manalarında kullanılmıştır. Müellif buradaki âdetullah’ın Allah’ın toplumsal yasaları uygulaması anlamına geldiğini aktarır. Tabiat kanunlarının ise âdetullah/sünnetullah kavramıyla ilişkisinin olmadığını açıklayan yazar, İbn Teymiyye’nin verdiği örneklerden yola çıkarak tabiat kanunlarının Allah dilerse değişebileceğini ama sünnetullah’ın değişmez olduğunu belirtmiştir. Önceki şeriatlar anlamına gelen sünnetü'l-evvelîn ise sünnet kelimesinin lügat manasına uygun olarak “sonraki nesillerce takip edilen gelenek, yol ve töreler” olarak aktarılmıştır.

Eserde sünnetin, hadis-i nebevî’de geçen anlamlarından ilki, lügat anlamı ve Kur‘ân’daki anlamına paralel olan “iyi ya da kötü yol” olarak verilmiştir. Buna “sünnet-i hasene” ve “sünnet-i seyyie” adlandırmaları da verilebilir. Hadislerde geçen ikinci kullanım ise sadece güzel yol anlamındaki sünnet-i nebevî olarak verilmiştir. Yazar, sünnet kelimesinin

en çok bilinen ve kabul gören anlamının bu ikincisi olduğunu belirtir ve bu yaygın kabulün Ashâbü'l-Hadîs'in etkisiyle oluştuğunu da aktarır.

Sünnet kavramının farklı anlamları verildikten sonra, hadisçilerin, fakihlerin, fıkıh usulü âlimlerinin ve kelâmcıların sünnet tanımlarına ayrı ayrı yer verilmiştir. İlk olarak hadisçilerin sünnet tanımını aktaran müellife göre hadisçilerde sünnet tanımı Hz. Peygamberden sâdır olan – dini olsun veya olmasın – bütün söz, fiil ve takrirleri ile aynı zamanda sahâbe ve tâbiîn de söz, fiil ve takrirleri şeklinde oldukça kapsamlıdır. Müellif, bu noktada sahâbe ve tâbiîn söz, fiil ve takrirlerinin de sünnet tanımını içerisinde olmasını bir anlamda sorgulamaktadır. Ardından fıkıh usulü alimlerinden Mûsâ Cârullah ve Yahyâ b. Ebû Kesîr örneklerinde olduğu gibi sünneti “edille-i şer’iyye” içinde ilk sıraya oturtanlar olduğundan bahsetmiştir.

Müellife göre kelâmcılar sünneti daha çok fiili sünnet olarak algılamakta ve nebevî örneğe aykırı yani bid‘at olmayan her türlü güzel davranışı da sünnet kavramı içerisinde değerlendirmektedirler. Yazarın da katıldığı bu görüşe göre sahâbe ve tâbiîn de bu anlamda kendilerince Kur’ân’ı yorumlayıp kendi içtihatlarınca hareket etmişlerdir. Bu içtihatların farklı farklı siyasî, itikadî, fikhî görüşü ortaya çıkarmasından da anlaşılacağı gibi onların her birinin yorumuna, anlayışına ve içtihadına muhakkak bağlı kalmak sünnetin –Ehl-i sünnet olmanın- gereği sayılmamalıdır. Yazar, bid‘at kavramını ise nebevî sünnet veya sahâbe sünnetine aykırı olan her türlü yeni uygulama olarak tanımlamıştır.

Esen, Ashâbü'l-Hadîs'in sünnete yüklediği anlamın zamanla fiili bir örnekliliği aşır itikadî bir boyuta ulaşmasını eleştirir. Ona göre Kur’ân ve sünnette olmayan şeyleri tümüyle bid‘at olarak algılamak sünnet

kavramının kapsamını daraltır. Oysa, Kur'ân'ın öğretileri dahilinde ve nebevî örneklige uygun olarak, belli maslahatlara ulaştıracak fikirler ortaya koymak peygamberi geleneğe-sünnete daha uygun bir yaklaşımdır. Esen, ayrıca akîdemizin dayandığı temel sünnet değil Kur'ân olması gerektiğini savunur. Yazarın bu noktada sünnet içinde yer alan isnad meselesi ve her grubun kendi fikrine uygun rivayetlere dayanması gibi problemlerden dolayı sünneti temel almayı uygun bulmadığı anlaşılıyor.

Ehl-i sünnet ve'l-cemâat terkihi içerisinde yer alan “cemaat” kavramına da değinen Esen, bu kavramın daha ziyade siyasi bir anlamı ifade ettiği üzerinde durur. Buna göre cemaat, iyi veya kötü herhangi bir emir üzerinde icmâ eden Müslümanlar anlamında siyasi ve sosyal birlikteliği ifade eder. Şî kaynaklar ve Câhız'a göre bu birlik Muâviye'nin halife olmasıyla meydana gelen birlik olarak kabul edilmektedir. Nitekim Müslümanlar bu yıla “cemaat yılı- âmü'l-cemâa” adını vermişlerdir.

Birinci bölüm Ehl-i sünnet kavramının ilk kullanımı ve bu kullanımın hangi anlamda olduğu meselesinin açıklanmasıyla başlamıştır. Buna göre Ehl-i sünnet kavramını ilk kullanan kişiler hicri birinci asırda yaşamış olan İbn Abbas, İbn Sîrîn ve Hasan-ı Basrî'dir.

Yazar göre Ehl-i sünnet bu erken dönemde henüz bir mezhep hüviyetinde değildir. Bu nedenle bu isimlerin kastettiği kavram daha çok hadis rivayetiyle meşgul olan Ashâbü'l-Hadîs ve/veya Kur'ân ve sünneti temel alan tüm kişi ve zümrelerin oluşturduğu İslâm cemaati anlamındaydı. Ehl-i sünnet'in bir mezhep olarak ortaya çıkması ise Eş'arî ve Mâtürîdî ile mümkün olmuştur.

Bilindiği gibi Ehl-i sünnetin fikhî yönü itikadî yönünden önce oluşmuştur. Bu oluşumda sahâbe ve özellikle halife uygulamalarına değinen Esen, bu halife uygulamalarından bazı örnekler aktarmıştır. Ehl-i sünnet'in fikhî uygulamalarının temelini oluşturan bu uygulamaları aktaran müellif, bunların halifelerden önce yani Hz. Peygamber döneminde uygulanmadığını dolayısıyla bir anlamda Hz. Peygamber'in sünneti dışında yeni uygulamalar olduğunu vurgulamıştır. Müellif, bu noktada Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan bu yeni uygulamaların bid'at değil de sünnet olarak kabul edilmelerini, buna karşılık Müslümanların daha sonraları bazı hikmet ve maslahata dayalı yeni uygulamalarının bid'at olarak algılanmasını sorgulamıştır.

Ehl-i sünnet'in itikadî temellerinin oluşmasını Hz. Osman'ın şehit edilmesi akabinde gelişen siyasi olayların ve tartışmaların bir sonucu olarak açıklayan yazar, daha sonra Ehl-i sünnet kelâmının öncülerine yer vermiştir. Bunlar arasında hem Ehl-i sünnet hem de Mu'tezilî kelâmcılar tarafından sahiplenilen Hz. Ali, Abdullah b. Ömer ve Hasan-ı Basrî gibi isimler yer almaktadır. Bu isimlerden Hz. Ali'yi her iki tarafın sahiplenmesi yazara göre, özellikle kader meselesiyle ilgili her iki tarafın da görüşüne uygun rivayetlerinin varlığından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde, Hasan-ı Basrî, Mu'tezile tarafından Kaderi olarak kabul edilirken, Ehl-i sünnet alimleri bunun tersini savunur. Yazara göre ise, muhtemelen Hasan-ı Basrî bir dönem Kaderi görüşü benimsemiş ama her nedense daha sonraları bu görüşünden vazgeçmiştir. Zaten onun zalim dahi olsa emire karşı çıkılmaması gerektiği yönündeki görüşü de Ehl-i sünnet'in görüşüne uygundur.

Ehl-i sünnet mezhebinin oluşumuna katkıları olan diğer isimler, mezhep imamı olarak verilmiştir. Bunlar arasında ilk isim şüphesiz Ebû Hanîfe'dir. Ebû Hanîfe'nin özellikle *el-Fıkhü'l-ekber* adlı eseri, Ehl-i sünnet'in itikadî görüşlerinin ilk defa programlı, toplu ve özlü bir şekilde ortaya konulduğu bir eserdir. Yazar, Ehl-i sünnet mezhebinin Eş'arî ve Mâtürîdî eliyle ortaya çıktığının kabul edildiğini ama aslında anlayış ve düşünce olarak sahâbe dönemine dayandığını ve bu anlamda ilk ciddi katkıyı Ebû Hanîfe'nin ortaya koyduğunu savunmaktadır.

Yazara göre büyük günah meselesinin ortaya çıkması ile Hâricîler ve Mu'tezile konuyla ilgili fikirleri dolayısıyla ayrışırken bu iki görüşün dışında bir tutum sergileyen Mürcie, Ehl-i sünnet'in öncüsü olmuştur. Burada Mürcie'nin tutumu, iman anlayışları ve görüşleri nedeniyle hiçbir Müslümanın tekfir edilmemesi gerektiği yönündedir. Dolayısıyla birlik ve beraberliği yani "cemaat" fikrini savunmuşlardır. Büyük günah meselesindeki görüşü nedeniyle Ebû Hanîfe de bir Mürcî olarak kabul edilmiştir.

Diğer bir mezhep imamı olan Mâlik b. Enes'in, görüşlerini aşırı bulduğu Müşebbihe ve Mu'tezile'ye karşı, istivâ konusunda "istivâ malumdur, keyfiyeti meçhuldur; ona iman vâciptir ve ondan sual bid'attir" sözleri Ehl-i sünnetin bu konudaki görüşüne kaynaklık etmiştir. İmam Şâfî ve Ahmed b. Hanbel, Mu'tezile'nin kader, sıfatlar, halku'l-Kur'ân, imanın tanımı ile ilgili görüşlerine muhalif olarak Ehl-i sünnet'in daha sonra Eş'arî ve Mâtürîdî ile sistemleşecek olan görüşlerini savunmuşlardır. Yine Eş'arî'den önce Ehl-i sünnet'in inanç esaslarını kelâmî delillerle savunan İbn Küllâb, Kalânîsî ve Muhâsibî isimleri önemlidir.

Esen üçüncü bölümde Ehl-i sünnet’i nihayet bir mezhep olarak ele almıştır. Esen’e göre hicri ilk asırlarda kendisini Ehl-i sünnet olarak gören ve adlandıran kesim için aslında Eş‘arî ve Mâturîdî’den önce bir mezhep hüviyetinde olduğu söylenemez. Bunun nedeni o dönemlerde kelâmi meselelerin henüz bir ayrışma oluşturacak biçimde tartışılmaya başlanmamasıdır.

Hicri ikinci asırda tartışılmaya başlanan kelâmi meseleler üçüncü asırda Eş‘arî ve Mâturîdî eliyle sistemleşip mezhebe dönüşmüştür. Müellife göre bu mezhepleşmenin kökleri siyasi ihtilaflara dayanmaktadır. Siyasi ayrılıklar sonucu oluşan mezhepler sonrasında itikadî bir boyut kazanmıştır.

Mezheplerin ayrışması hadisçiler, mezhepler tarihi ve makâlat yazarları tarafından iftirak hadisine dayandırılmaktadır. Onlara göre hadiste geçen, kurtuluşa erecek olan fırka Ehl-i sünnet ve'l-cemâat’tir. Yazar, yetmiş üç fırka hadisinin (iftirak hadisi) hangi eserlerde yer aldığını ve değişik rivayet şekillerini aktardıktan sonra Eş‘arî’nin *Makâlat’ül-İslâmiyyin* adlı eserinde mezhepleri tasnif ederken bu hadise yer vermediğini ve daha objektif bir tavır takındığını belirtir.

Müellif daha sonra İbn Hazm, Eş‘arî, Malatî, İsferyânî ve İcî gibi alimlerin mezhep tasniflerine kısaca değinmiştir. Buna göre bu kişilerin kabul ettiği dörtten ona kadar değişen temel mezheplerin sayısı esasen dörde indirgenebilir. Zira müellife göre bu kişiler tarafından ayrı birer mezhep olarak telakki edilen Mürcie, Müşebbihe, Nâciye, Cebriye, Küllâbiye aslında Ehl-i sünnetle hemen hemen aynı mezhep sayılabilirken, Cehmiyye, Dırâriyye ve Neccâriye de Mu‘tezile ile aynı mezhep olarak telakki edilebilir.

Esen “Mezheplerin İç İçeliği” başlığı altında farklı mezheplerin imâmet meselesi örneğinde olduğu gibi bazı konularda aynı görüşü paylaşabildiklerini ve sözgelimi bir Müslümanın siyasi olarak Şîî, itikadî olarak Mu‘tezili ve fıkhi olarak da Hanefi olabileceği görüşünü aktarır.

Şehristânî, Bağdâdî, İsferyânî gibi şahsiyetlerin, Ehl-i sünnet’in Selef, Ashâbü’l-Hadîs ve fıkıh imamlarından müteşekkil olduğuna dair görüşlerini aktaran yazar, daha sonra Mu‘tezile ve benzerlerinin bu gruba dahil edilmediğini belirtir. Buna karşılık Mu‘tezilî âlim Kādî Abdülcebâr’ın asıl kendilerinin sünnet ve cemaate bağlı olduklarını, Mu‘tezile’yi kötüleyenlerin ise sünnet ve cemaatten uzak olduklarını aktaran görüşlerine yer verir.

Son olarak Ashâbü’l-Hadîs’in Ehl-i sünnet tanımına değinen yazar Ashâbü’l-Hadîs’in iman esaslarını Kur’ân’dan ziyade sünnete dayandırdığını belirtir. Onlar; kader, halku’l-Kur’ân, mîzan, havz, kabir azabı ve şefaate iman gibi Kur’ân’da değil sünnette yer alan hususlardaki ortak tutumu ve zalim bile olsa emire itaati Ehl-i sünnet olmanın gereği saymışlardır.

Esen, Şîa ve Mu‘tezile’yi dışarıda bırakarak yapılan tasniflere karşı çıkarak bu iki mezhebin de Hz. Peygamber’in sünnetini kabul ettiklerini savunmuştur. Dolayısıyla Esen’e göre Ehl-i sünnet kavramıyla kastedilen sadece Ashâbü’l-Hadîs veya Eş‘arîler ile Mâturîdîler olmamalıdır. Esen, Ehl-i sünnet kavramının tek bir mezhebi ifade etmekten ziyade “Peygamber ve ashabının yolunu takip edenler” tanımına uygun birçok mezhebi içine alan şemsiye bir kavram olduğunu, dolayısıyla kavramın ayrıştırıcı değil birleştirici ve kapsayıcı olması gerektiğini vurgulamıştır.

Eser günümüzde Müslüman çoğunluğun mezhebi olarak bilinen Ehl-i sünnet kavramının tarihi süreç içerisinde nasıl ortaya çıktığı ve hangi kesimler tarafından nasıl anlamlandırıldığına ışık tutması açısından önemli bir çalışmadır. Ek olarak, isnad açısından zayıf görülen “yetmiş üç fırka” hadisi temel alınarak, bazı kesimlerce Ehl-i sünnet kavramının dışlayıcı bir tarzda kullanılması ve bu kesimlerin rivayetlere akîdevi bir anlam kazandırmasına yönelik eleştiriler ise eserde dikkat çeken argümanlardır.